

## AZ 1978. ÉVI ŐSZI MADÁRVONULÁS A SZEGEDI FEHÉRTÓN

SZÉLL ANTAL

(Balástya)

A fehértavi rezervátumban rendszeresen végzett madármegfigyelések alkalmával viszonylag jól figyelemmel kísérhettem a madármozgalmak alakulását. Időm nagy részét főleg az őszi madárvonulás tanulmányozására fordítottam. Megfigyeléseket heti 2—3 alkalommal végeztem. Vizsgálataimat a rezervátumon kívül a táplálkozási területekre is kiterjesztettem. Az alábbiakban azoknak a fajoknak az adatait közlöm, amelyek az őszi hónapokban, tehát szeptember 1-től — november 30-ig megfigyelésre kerültek.

### MEGFIGYELT MADÁRFAJOK

1. Északi búvár (*Gavia stellata*): XI. 23. —XI. 26.-ig tartózkodott egy példány a XIV-es tavon.
2. Sarki búvár (*Gavia arctica*): XI. 23—XI. 28-ig a XIV-es tavon volt egy példány megfigyelhető.
3. Kis vöcsök (*Podiceps ruficollis*): XI. 28-ig néhány példánya gyakran volt megfigyelhető.
4. Feketenyakú vöcsök (*Podiceps nigricollis*): IX. 2-án 3pd., X. 9-én 2 pd., X. 12-én 4 pd., X. 15-én 4 pd.
5. Búbos vöcsök (*Podiceps cristatus*): XI. 28-ig a leggyakrabban megfigyelt vöcsökfaj. Legnagyobb példányszámban a fenti időpontban mutatkozott (30 pd.).
6. Kárókatona (*Phalacrocorax carbo*): Feljegyzéseimben 20 megfigyelési adata szerepel. Legnagyobb mennyiségben X. 3-án észleltem, amikor 16 pd. volt megfigyelhető. Zömmel a XII-es tavon tartózkodva a haletető csónakok útját jelző karók tetején.
7. Szürkegém (*Ardea cinerea*): Közönséges, Olyakor nagy számban előforduló faj. XI. 28-án 200 példányát számláltam.
8. Vörösgém (*Ardea purpurea*): IX. 24-én 1 pd.
9. Űstökös gém (*Ardeola ralloides*): IX. 14-ig rendszeresen megjelent 2—7 pd.
10. Nagy kócsag (*Egretta alba*): Gyakori vendég volt a lecsapolt tavakon 1—7 pd. Egyes egyedek télen is láthatók.
11. Kis kócsag (*Egretta garzetta*): A lecsapolt tavakat gyakran látogatta 1—5 pd.-a. Utolsó észlelés XI. 12. (1 pd.)
12. Bakcsó (*Nycticorax nycticorax*): Rendszeresen látható néhány példány. Utolsó észlelés XI. 18 (1 pd.).
13. Pocgém (*Ixobrychus minutus*): Rendszeresen látható néhány példány. Utolsó észlelés XI. 7. (1 hím).
14. Bölömbika (*Botaurus stellaris*): IX. 9-én 1 pd.
15. Fehérgólya (*Ciconia ciconia*): X. 9-én 1 pd. a XII-es zátonyán.
16. Kanalasgém (*Platalea leucorodia*): Gyakori látogatója a lecsapolt tavaknak. Legtöbbet IX. 10-én 4 pd., X. 6-án 9 pd., X. 7-én 40 pd., X. 15-én 15 pd.
18. Nagy lilik (*Anser albifrons*): Első észlelés X. 9. (100 pd.) Legnagyobb mennyiségben XI. 6-án fordult elő, amikor a kihúzó lilikek számát kb. 10 000 példányra becsültük.
19. Vetési lúd (*Anser fabilis*): Érkezése IX. 30-án (13 pd.) Kis számban fordul elő, s ezek többnyire nagy lilikek közé vegyülve láthatók.
20. Bütykös ásólúd (*Tadorna tadorna*): XI. 28-án 1 pd. a IV-es lecsapolt tóban.
21. Tökés réce (*Anas platyrhynchos*): Közönséges, nagy számban előforduló récefaj. A legtöbb IX. 10-én mutatkozott amikor a tavakon úszkáló tömeget kb. 200000 példányra becsültük.
22. Csörgő réce (*Anas crecca*): Mindennapos vendég az őszi hónapokban. Számuk IX. 30—

- X. 6. között 1000 pd. körül alakult.
23. Nyilfarkú réce (*Anas acuta*): IX. 17-én 1 tojó példány.
  24. Kendermagos réce (*Anas strepera*): XI. 6-án 2 pd.
  25. Kanalaréce (*Spatula clypeata*): Állandóan lehetett látni a halastavakon néhány példányát.
- Legtöbb XI. 28-án (100 pd.).
26. Barátréce (*Aythya ferina*): Az őszi hónapokban állandó vendég volt a halastavakon. X. 9-én 250 pd.-t számláltam.
  27. Cigányréce (*Aythya nyroca*): Gyakran láthatók, de mennyiségük nem jelentős.
  28. Kerceréce (*Bucephala clangula*): XI. 12-én egy hím.
  29. Jegesréce (*Clangula hyemalis*): XI. 23—XI. 28-ig tartózkodott a rezervátum X/1-es tavában egy tojó példány.
  30. Karvaly (*Accipiter nisus*): X. 12-én, XI. 6-án, XI. 9-én XI. 16-án egy egy példány volt megfigyelhető.
  31. Egerészölyv (*Buteo buteo*): XI. 10-én 1 pd. átrepült.
  32. Rétság (*Haliaeetus albicilla*): X. 29-én és XI. 12-én két-két példányt láttam.
  34. Barna réthéja (*Circus aeruginosus*): IX. 2-án 5 pd., IX. 9-én 4 pd., IX. 14-én 3 pd., IX. 24-én 3 pd., X. 7-én 1 pd.
  35. Halászsas (*Pandion haliaetus*): IX. 2-án 1 pd.
  36. Kaba sólyom (*Falco subbuteo*): IX. 27-én és 30-án egy-egy példányt láttam.
  37. Kékvércse (*Falco vespertinus*): X. 18-án egy hím repült át.
  38. Vörösvércse (*Falco tinnunculus*): Az őszi hónapokban 1—2 pd. gyakran jelentkezik.
  39. Fácán (*Phasianus colchicus*): Rendszeres, állandó vendége a nádasnak.
  40. Daru (*Grus grus*): Első megfigyelése X. 12. (1 pd.). Legtöbbet (85 példányt) XI. 10-én láttam. Szokatlanul kis példányszámban jelentkezték.
  41. Guvat (*Rallus aquaticus*): X. 7-én 2 pd.
  42. Kis vizicsibe (*Porzana parva*): IX. 17-én 1 pd.
  43. Vízityúk (*Gallinula chloropus*): Csatornán, tavak szélén gyakori. Utolsó észlelés XI. 3-án (1 pd.).
  44. Szárcsa (*Fulica atra*): Közönséges a tavakon. Legtöbbet, (kb. 1500 példányt) IX. 10-én figyeltem meg.
  45. Bibic (*Vanellus vanellus*): Gyakori a lecsapolt tavakon. Legnagyobb példányszámban X. 15-én mutatkozott (200 pd.).
  46. Ujjaslile (*Squatarola squatarola*): IX. 27-én 2 pd., X. 9-én 1 pd., X. 22-én 2 pd., X. 29-én 5 pd., XI. 10-én 7 pd., XI. 12-én 5 pd., XI. 16-án 4 pd., XI. 23-án 3 pd., XI. 26-án 1 pd., XI. 28-án 2 pd. került megfigyelésre.
  47. Aranylile (*Charadrius apricarius*): IX. 27-én 1 pd.
  48. Parti lile (*Charadrius hiaticula*): IX. 17-én 2 pd., IX. 24-én 2 pd., IX. 27-én 5 pd. volt látható.
  49. Széki lile (*Charadrius alexandrinus*): IX. 2-án 1 pd., IX. 10-én 3 pd. A következő napokon számuk ugrásszerűen megemelkedett, majd IX. 14-éb már 120 példányát számláltam a rezervátum lecsapolt, II-es tavában.
  50. Kis póling (*Numenius phaeopus*): IX. 30-án 1 pd., X. 3-án 10 pd., X 5-én 1 pd.
  51. Póling (*Numenius arquata*): Rendszeres őszi vendége a rezervátumoknak. A legtöbbet 320 példányt, IX. 14-én láttam.
  52. Goda (*Limosa limosa*): Kisebb-nagyobb csapatai rendszeresen látogatják a lecsapolt tavakat. Egy 130 fős csapatát még XI. 6-án is láttuk. Kegőbb IX. 14-én volt (200 pd.).
  53. Kormos cankó (*Tringa erythropus*): Többé-kevésbé rendszeresen látható néhány fős, olykor 70—80-as csapatai.
  54. Piroslábú cankó (*Tringa totanus*): A leggyakoribb cankófaj, de egyedszáma nem jelentős.
  55. Szürke cankó (*Tringa nebularia*): X. 12-én 1 pd.
  56. Erdei cankó (*Tringa ochropus*): IX. 9-én 1 pd., IX. 10-én 2 pd., XI. 6-án 1 pd.
  57. Réti cankó (*Tringa glareola*): XI. 6-án 1 pd.
  58. Billegető cankó (*Actitis hypoleucos*): IX. 17-én 1 pd., IX. 24-én 1 pd., IX. 25-én 1 pd.
  59. Sárszalonna (*Gallinago gallinago*): Néhány példánya rendszeresen látható az iszapos tófenéken.
  60. Fenyérfutó (*Corcethia alba*): X. 3-án 3 pd. a III-as tó iszapátányán.
  61. Apró partfutó (*Calidris minuta*): Gyakori a lecsapolt tavakon. XI. 12-én 250 példányt számláltam.
  62. Törpe partfutó (*Calidris temnickii*): X. 18-án 15 pd.
  63. Havasi partfutó (*Calidris alpina*): Gyakran apró partfutók társaságában láttam kisebb-nagyobb csapatakat.
  64. Sarlós partfutó (*Calidris testacea*): X. 5-én 4 pd.

65. Pajzsoskánkó (*Philomachus pugnax*): A legnagyobb számban előforduló cankófaj. A legtöbb volt IX. 27-én (150 pd.).
66. Gulipán (*Recurvirostra avosetta*): Szinte állandóan jelen volt 50—60-as, vagy 100—150-es csapatuk. Amikor a legtöbbet észleltem, XI. 28-án 170 példány volt számuk.
67. Ékfarkú halfarkas (*Stercorarius parasiticus*): IX. 14-én 1 példány a II-es lecsapolt tóra bezállt.
68. Viharsirály (*Larus canus*): Kis számban jelentkeznek kora ősszel a nászruhás, novembertől főleg a fiatal példányok.
69. Ezüstsirály (*Larus argentatus*): Már nyár derekán jelentkezik, ősszel közönséges. A legtöbb X. 22-én mutatkozott, ekkor számuk 210 pd. volt.
70. Heringsirály (*Larus fuscus*): IX. 24-én, IX. 27-én, X. 29-én, XI. 12-én egy-egy öreg példány volt látható.
71. Dankasirály (*Larus ridibundus*): A legközönségesebb és legnagyobb egyedszámban előforduló sirályfaj. XI. 6-án 8—10 000 pd.
72. Kis sirály (*Larus minutus*): XI. 10-én 1 juv.
73. Kormos szerkő (*Chlidonias niger*): IX. 26-án 5 pd.
74. Lócsér (*Hydroprogne caspia*): A lecsapolt II-es tóban IX. 10-én 3 pd.
75. Kűszvágó csér (*Sterna hirundo*): IX. 2-án 2 pd., IX. 10-én 1 pd., IX. 14-én 1 pd., IX. 17-én 3 pd.
76. Balkáni gerle (*Streptopelia decaocto*): A Halgazdaság központjában közönséges, gyakori faj. Olykor 100—140-es csapatai láthatók.
77. Kakukk (*Cuculus canorus*): IX. 2-án 1 pd.
78. Kuvik (*Athene noctua*): XI. 3-án hangját hallottam.
79. Sarlósfecske (*Apus apus*): IX. 10-én 30 pd. keringett a tavak felett.
80. Jégmadár (*Alcedo atthis*): Első észlelés IX. 24. (1 pd.). Sűrűn lehet látni 1—3 csatorna felett tovasurranó jégmadarat.
81. Zöld küllő (*Picus viridis*): IX. 30-án 1 hím.
82. Bűbos pacsirta (*Galerida cristata*): Néhány példánya gyakran látható a Halgazdaság központjában és a rezervátummal határos szántóföldeken.
83. Mezei pacsirta (*Alauda arvensis*): XI. 10-én 6 pd.
84. Füstifecske (*Hirundo rustica*): A tavak felett néhány példány gyakran megjelenik. Utolsó észlelés XI. 6-án, amikor 1 pd. volt a kutatóháznál.
85. Partifecske (*Riparia riparia*): Kora ősszel megjelent a tavak felett néhány példány. Utolsó megfigyelés X. 12-én (5 pd.).
86. Dolmányos varjú (*Corvus cornix*): Rendszeresen vendég a lecsapolt tavakon. Tápláléka a halágyban rekedt apró hal, haldög.
87. Vetési varjú (*Corvus frugilegus*): Olykor több száz (főleg átrepülő) csapatok figyelhetők meg.
88. Csóka (*Coloeus monedula*): IX. 24-én 3 pd., IX. 2-án 1 pd.
89. Szarka (*Pica pica*): Mindennapos vendég 5—10 példány.
90. Széncinege (*Parus maior*): Gyakori a tószéli fűzfákon.
91. Kék cinege (*Parus caeruleus*): Nádszegélyekben gyakori kóborló.
92. Függőcinege (*Remiz pendulinus*): A nádasokban szórványosan került megfigyelésre 3—15 példány.
93. Barkóscinege (*Panurus biarmicus*): A tavakat övező nádasokban kóborol 10—20-as csapatuk.
94. Ökörszem (*Troglodytes troglodytes*): Gyakran hallani a bokrosok és a nádas sűrűjéből.
95. Fenyőrigó (*Turdus pilaris*): XI. 26-án egy-egy példányt láttam.
96. Feketerigó (*Turdus merula*): XI. 28-án 4 pd.
97. Hantmadár (*Oenanthe oenanthe*): XI. 14-én 1 pár a XIII-as tó homokszikláján.
98. Rozsdás csaláncsúcs (*Saxicola rubetra*): IX. 2-án 5 pd.
99. Házi rozsfarkú (*Phoenicurus ochruros*): A Halgazdaság központjában XI. 28-án 1 pd.
100. Vörösbegy (*Erithacus rubecula*): X. 9-én 1 pd. a Kutatóháznál.
101. Nádirigó (*Acrocephalus arundinaceus*): IX. 2-án 1 pd.
102. Cserregő nádiposzáta (*Acrocephalus scirpaceus*): X. 1-én 1 pd.
103. Énekes nádiposzáta (*Acrocephalus palustris*): X. 1-én 1 pd.
104. Foltos nádiposzáta (*Acrocephalus schoenobaenus*): IX. 2-án 4 pd., IX. 14-én 1 pd., IX. 17-én 3 pd.
105. Sisegő füzike (*Phylloscopus sibilatrix*): IX. 24-én 3 pd. IX. 26-án 1 pd.
106. Kormos légykapó (*Muscicapa hypoleuca*): IX. 14-én 1 pd.
107. Réti pityer (*Anthus pratensis*): XI. 6-án 4—5 pd.

108. Barázdabillegető (*Motacilla alba*): Gyakori 1—10 példánya. X. 3-án viszonylag nagy számban mutatkozott (55 pd.). Utolsó észlelés XI. 10. (1 pd.).

109. Sárga billegető (*Motacilla flava*): IX. 9-én 2 pd., IX. 10-én 1 pd., X. 3-án 2 pd., volt megfigyelve.

110. Tövisszúró gébics (*Lanius collurio*): IX. 10-én 1 pd., IX. 17-én 3 pd.

111. Seregély (*Sturnus vulgaris*): Csapataik a X/1-es tó nádasaiban éjszakáztak. IX. 14-én hajnalban 7—8000 pd. rebbent ki a nádasból, majd estefelé is kb. ugyanennyi érkezett vissza.

112. Mezei veréb (*Passer montanus*): Főleg a Halgazdaság környékén és a nádasokban gyakran látható 20—30-as, olykor 80—100 fős csapata. IX. 9-én egy albinó példányt figyeltem meg közöttük.

113. Zöldike (*Chloris chloris*): XI. 12-én 2 pd., XI. 16-án 30 pd., XI. 28-án 2 pd.

114. Tengelic (*Carduelis carduelis*): A Halgazdaság közelében ill. a tó környékén gyakran látható.

115. Csíz (*Carduelis spinus*): X. 22-én 2 pd.

116. Téli pinty (*Fringilla montifringilla*): XI. 26-án 4 pd.

117. Citromsármány (*Emberiza citrinella*): XI. 10-én 1 pd.

118. Sordély (*Emberiza calandra*): X. 25-én 6 pd.

119. Nádi sármány (*Emberiza schoeniclus*): Kisebb-nagyobb csapatuk rendszeres vendégei a nádasoknak.

### HELYI MADÁRMOZGÁS

A helyi madármozgás a pihenő és a táplálkozóhely között folyik. Ősszel, már szeptember elején megkezdődik a lehalászás. A lecsapolás alatt álló ill. már lecsapolt tavakra tömegesen érkeznek a madarak. Az apróbb parti madárfajok táplálékukat a lecsapolt tavakból szerzik meg, ugyanis a sekély víz és az iszap állatai ezeknek a fajoknak a legfőbb táplálékbazisa. A feltöltött halastavakból táplálkozó madaraknál helyi madármozgás nem észlelhető. Azoknál a fajoknál, amelyek táplálékukat főleg a környező mezőgazdasági területeken szerzik meg (pólingok, récék, ludak, a daru, a dankasirály), rendszeresen repülnek a pihenőhelyről a táplálkozóterületre és fordítva (húzás). A fehértavi rezervátumban a fent említett öt madárcsoportnál figyelhető meg ez a legnagyobb mértékben.

A pólingok helyi mozgása az esti behúzáskor ill. hajnali kihúzáskor észlelhető. Fehértón ősszel elsősorban a nagy póling (*Numenius arquata*) gyülekezik, főleg szeptemberben. Táplálkozási területük a Fertő szikes rétje és a tó környéki mezőgazdasági területek. Szeptemberben késő délután, úgy fél 6 óra tájban megindul behúzásuk a lecsapolt tavakra. Mintegy negyed óra alatt lezajlik. Főleg ÉK-i irányból, a Fertő irányából repülnek 20—50 fős csapatokban. Sötétedésre már több százás csapatuk pihen a tófenéken. Kihúzásuk ÉK-i irányba történik kora hajnalban.

A récék mozgalma szintén hajnalban és alkonyatkor szembetűnő. A nappalt a récetömeg, zömével tőkés réce (*Anas platyrhynchos*) a halastavakon tölti, mivel itt háborítatlanul ihatnak, pihenhetnek. Az augusztusban induló vadászidény a környező vizekről a rezervátumba szorítja a récét, ennek köszönhető a nagyobb tömegek csoportosulása.

Visszatérve a mozgalmukra, jellegzetes időpontot választanak a kihúzásra. Általában a teljes sötétedés előtt kb. fél órával, kisebb-nagyobb csapatokban (50—100 pd.) húznak ki a tavakról minden irányba. Este táplálkoznak, amikor a táplálkozóterületek zavartalanok. Hajnalban, 5 — fél 6 óra tájban megtörténik a tavakra a beözönlés (időpont a VIII—IX. hónapokra jellemző). Csapat csapat után érkeznek, s mire a napkorong megjelenik a keleti látóhatáron, már hangos vadkacsaszivaly fogad a tavakon.

A vadludak húzása kedves színfoltja a fehértavi őszi madárvonulásnak. Az utóbbi évekből öt vadlúdfaj előfordulása ismert a területről. Leggyakoribb a nagy lilik (*Anser albifrons*), jóval kisebb számban kerül megfigyelésre a kis lilik (*Anser eryth-*

ropus), vetési lúd (*Anser fabilis*) és a nyári lúd (*Anser anser*). A vörösnyakú lúd (*Branta ruficollis*) ritka vendég. A vadlibák ki- és behúzása körülbelül egybeesik a récék be- és kirepülésével. A hajnali kihúzás előtt kisebb-nagyobb rajok már idegesen röpködnek a víz felett. Az éjszakázó csapatok egyre hangosabbak, majd egyszerre felkerekednek és kiözönlenek a táplálkozási terület irányába. Néhány nagy csapatban az összes liba elhagyja a tavat. Olykor több ezer példány is van az ilyen nagy csapatokban. Október első felében főleg a Szegedi Állami Gazdaság hatalmas feketeföld tábláit lepte el a libatömeg később azonban a Felszabadulás Tsz. Irma-major környéki táblákra települt át. A főleg e két táplálkozási területnek megfelelően két jellegzetes éjszakázóhely alakult ki. A szegedi földekre látogató vadlibák főleg a III-asra, a sándorfalvi területekről pedig elsősorban a XII-es és XIII-as tóegységre húztak be. A táplálkozóterületekről napközben is érkeznek csapatok szomszékot oltani, esti behúzás után pedig sokszor még éjszaka is jönnek csapatok.

A darvak (*Grus grus*) mozgalma a vadlibákéval körülbelül azonos. Táplálkozni is a vadlibáknál említett mindkét területrésze járnak. A behúzás helyéül azonban szívesebben választják a sándorfalvi tavakat.

A sirályok közül mezőgazdasági területekre csak a dankasirály (*Larus ridibundus*) járt ki táplálkozni. Az ezüstsirályok (*Larus argentatus*) táplálékbazisa a lecsapolt tavakban, halágyban rekedt apró hal, haldög. A dankasirályok is táplálkoznak a lecsapolt tavakon, azonban csábítja őket a szántáskor felszínre kerülő rovarleleség. Főleg az esti behúzásuk a szembetűnő, mert a kihúzásuk rendszertelenül történik, a nap bármely szakában. Beözönlésük szintén a vadlibákéval hasonló időpontra esik. A tóra a szegedi földek irányából, ill. a Fertő felől érkeznek, gyakran hatalmas V-alakban. Amint a tavak fölé érnek, felbomlik az alakzatuk, s mindenfelől repülnek egy-egy lecsapolt tó irányába.

A ki- és behúzási időpontok elsősorban a fényviszonyoktól függenek.

#### IRODALOM

Keve A. (1976), Magyarország madarainak névjegyzéke. Bp. 89.

#### VOGELZUG AM FEHÉRTÓ (WEIBEN SEE) BEI SZEGED IM HERBST 1978

von  
Antal Széll

Der Verfasser bearbeitet seine Angaben, die er über den Vogelzug im Herbst 1978 am Fehértó (Weißen See) bei Szeged gesammelt hat. Er hat hier 119 Vogelarten zusammengezählt, dies ist ca. die Hälfte der bisher beobachteten Vogelarten. Da dieser See im Wege der der Theiß entlang ziehenden Vogelscharen liegt, ermöglicht es, daß sich hier zahlreiche Wasservogelarten provisorisch niederlassen. Die Ernährungsmöglichkeiten aus dem Schlammgrund der abgelassenen Fischweiher haben eine große Anziehungskraft für einige Ufervögel (z. B. Wasserläufer, Uferschepfen, Säbelschnäbler, Brachvögel usw.), aber auch die sodahaltigen Wiesen (z. B. Szeged-Fertő) und landwirtschaftlichen Gebiete sind dazu geeignet. Besonders auffallend ist es, daß sich die Silbermöwen oft hier aufhalten; dies hängt wohl mit ernährungsbiologischen Gründen zusammen. Der See ist ein traditioneller Aufenthaltsort der Brachvögel. Möwen, Stockenten, Graugänse und Kraniche, so sind diese Vogelscharen oft zu beobachten. Im Wasservogelzug hat auch noch heute eine große Rolle der heute schon einem Fischweiher ähnliche Szegeder Fehértó (Weiße See), der trotz der heutigen geringeren Gegebenheiten ein bedeutendes Naturschutzgebiet mit großem Vogelverkehr im südlichen Teil der Ungarischen Tiefebene geblieben ist.